

УДК 94:[001.32-057.177.1(477.8)]“1990/1998”

АКАДЕМІК ІГОР ЮХНОВСЬКИЙ ЯК ГОЛОВА ЗАХІДНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ (1990–1998 рр.)

Петро ДАЦКІВ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
бул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

У статті на основі документів, що зберігаються в Архіві Західного Наукового Центру НАН України та МОН України проаналізовано діяльність академіка Ігоря Рафаїловича Юхновського як голови ЗНЦ, діяльність очолюваної ним установи та його особистий внесок у розвиток науки в західному регіоні. Охарактеризовано комплекс досліджень, що були ініційовані та координовані І. Юхновським, їх значення для промисловості та аграрного сектору держави. Особливу увагу звернено на роботу Західного Наукового Центру на міжнародному рівні, зокрема співпрацю з Австрією та Польщею, що стала основою для реалізації наукових та освітніх проектів.

Ключові слова: Ігор Юхновський, Західний Науковий Центр НАН України та МОН України, Національна Академія Наук України, теоретична фізика, наука та освіта, науково-дослідні інституції.

У 60-х роках минулого сторіччя наука на території України набула нового спрямування. У рамках реалізації політики Академії наук щодо розвитку наукового потенціалу УРСР, було прийнято рішення розвивати регіональні можливості наукових досліджень, враховуючи територіальні та ресурсні особливості українських земель. Для цього була створена мережа наукових центрів, які координували дослідницькі та освітні процеси відповідно до потреб промисловості та аграрного сектору. Для реалізації поставлених завдань до роботи в наукових інституціях були задіяні провідні вчені країни, серед яких одне з визначних місць займає академік І. Юхновський.

Учень видатного фізика Миколи Боголюбова гідно не лише продовжив вчення свого наставника, а й примножив його, залишаючи величезну наукову спадщину. Ігор Рафаїлович – фізик-теоретик, засновник окремих напрямків фізичної науки в Україні, зокрема, статистичної фізики, розробник оригінальних методів теоретичних досліджень, одночасно протягом багатьох десятиріч виступав як дійовий організатор української науки¹. Йому вдалося створити у Львові власну школу², яка стала основою для формування навесні 1969 р. Відділу статистичної теорії конденсованих станів при київському Інституті теоретичної фізики АН

¹ Владислав Верстюк, “Юхновський Ігор Рафаїлович,” *Енциклопедія історії України*, ред. Валентин Смолій (Київ: Наукова думка, 2013), т. 10, 710.

² *Академічні установи Західного наукового центру НАН України і МОН України*, ред. Зіновій Назарчук, Олег Зинюк та ін. (Львів: Паїс, 2008), 141.

УРСР, заснованого і очолюваного М. Боголюбовим³. До наукової роботи згодом почала активно долучатися талановита студентська молодь і випускники ЛДУ ім. І. Франка, натхненником і вчителем якої був І. Юхновський. Відділ статистичної теорії конденсованих станів увійшов до структури установ Західного Наукового Центру (далі – ЗНЦ), який Ігор Рафаїлович очолив в 1990 р.⁴

Історія Центру бере свій початок ще з 1971 р.⁵, коли постановою центрального комітету КПУ та Ради міністрів УРСР “Про створення наукових центрів Академії наук УРСР в окремих економічних районах Української РСР”⁶ розпочали свою роботу чотири нові структури. Одночасно з Західним було засновано Дніпропетровський, Південний та Харківський наукові центри, створення яких знаменувало для Академії наук УРСР (найстарішої з усіх республіканських) фактичну зміну свого статусу з київської установи на загальноукраїнську⁷.

Компетенція новоствореної структури охоплювала сім західних областей, поєднаних спільними географічними і ресурсними ознаками. Перед ЗНЦ була поставлена мета збільшити ціленаправленість і координацію співробітників 74 наукових та 23 вищих навчальних закладів західного регіону, а також вирішувати практичні завдання промисловості. Вважалося необхідним активізувати наукові дослідження⁸, зокрема, в галузі природничих і суспільних наук, а також розробити наукові проблеми, важливі для прискореного розвитку економіки⁹. Одним із пріоритетних напрямів роботи ЗНЦ було визначено комплексне дослідження і раціональне використання мінерально-сировинних і трудових ресурсів регіону¹⁰.

Керівними органами новоствореної структури були Бюро і Рада. До першого – входили очільники академічних інститутів і відділів, голова Ради ректорів Львівщини та ректор Львівського Політехнічного інституту – всього 13 осіб. Кількісний склад Ради був більшим, й окрім перелічених посад, включав керівників великих промислових підприємств усіх західних областей різного відомчого підпорядкування. Таким чином, цей орган складався з 71 людини¹¹.

³ Анатолій Свідзинський, “Микола Миколайович Боголюбов, яким я його бачив і розумів,” *День*, 26 серпня 2009, доступ отримано 29 квітня 2018, <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mikola-mikolayovich-bogolyubov-yakim-ya-yogo-bachiv-i-rozumiv-0>.

⁴ *Академічні установи Західного наукового центру*, 141.

⁵ Зіновій Назарчук та Роман Романюк, “Розвиток академічної науки на теренах Західної України,” *Бюлетень Західного Наукового Центру* (2014): 5–6.

⁶ Постанови Президії Академії наук УРСР, 1971 р., Архів Західного Наукового Центру НАН України та МОН України (далі – Архів ЗНЦ), ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

⁷ Анатолій Шпак та Оксана Юркова, “Національна академія наук України,” *Енциклопедія історії України*, ред. Валерій Смолій (Київ: Наукова думка, 2010), т. 7, 255.

⁸ Матеріали про діяльність центру, 1971 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 36, арк. 4.

⁹ Там само, арк. 24.

¹⁰ Там само, арк. 26.

¹¹ *Наука західного регіону України (1990–2010)*, ред. Зіновій Назарчук, Олег Зинюк та ін. (Львів: Паїс, 2011), 8.

Професор І. Юхновський входив до складу керівництва ЗНЦ упродовж усієї своєї роботи в ЗНЦ. Спочатку він працював заступником Григорія Доленка¹², а з 1972 – Ярослава Підстригача¹³. Період його другого заступництва став особливо результативним для Центру, оскільки було створено низку науково-дослідних установ, зміцнились їх зв'язки з виробництвом, успішно функціонували міжвідомчі науково-виробничі комплекси, завдяки яким підвищувалась ефективність досліджень¹⁴, надавалась дієва допомога підприємствам у поліпшенні якості продукції¹⁵.

Під юрисдикцію Центру Президія АН УРСР віднесла двадцять академічних установ¹⁶, серед яких: Фізико-механічний інститут, Відділення Інституту економіки АН УРСР, Інститут геології та геохімії горючих копалин, Інститут суспільних наук, Філіал Інституту геофізики АН УРСР, Відділ Інституту теоретичної фізики АН УРСР, Державний краєзнавчий музей, Державна наукова бібліотека в м. Львів, Музей етнографії і художнього промислу, Відділи інститутів ядерних досліджень і теоретичної фізики АН УРСР і відділ Інституту історії АН УРСР у м. Ужгороді, Відділ Інституту напівпровідників АН УРСР та Інституту історії АН УРСР у м. Чернівці, Відділ Інституту філософії АН УРСР у м. Івано-Франківськ¹⁷. Відповідно до галузевого поділу у системі ЗНЦ функціонувало 11 секцій із пріоритетних для регіону наук¹⁸.

І. Юхновський, окрім посади заступника Центру, очолював секцію фізики, до якої увійшли провідні вчені установ Академії Наук, вищих навчальних закладів регіону, відомчих науково-дослідних інститутів і лабораторій, науково-технічних товариств і підприємств¹⁹. У 1970-х роках Ігор Рафаїлович працював над удосконаленням Відділу статистичної теорії конденсованих станів, розробив та апробував низку перспективних теоретичних підходів²⁰, що дозволило йому в майбутньому розширити кадровий склад не лише відділу, а й секції фізики²¹.

У 1980 р., коли кількість працівників збільшилася, Відділ статистичної теорії конденсованих станів став основою для формування двох наукових підрозділів – відділу теорії розчинів і відділу квантової статистики, що, в свою чергу, дало змогу відкрити в цьому ж році Львівське відділення статистичної фізики ІТФ АН УРСР, керівником якого залишився проф. І. Юхновський²². За активної участі

¹² Постанови Президії Академії наук УРСР, 1971 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 4.

¹³ *Наука західного регіону України*, 9.

¹⁴ Там само, 10.

¹⁵ Там само, 5–6.

¹⁶ Матеріали про діяльність центру, 1971 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 36, арк. 30.

¹⁷ Там само, арк. 5.

¹⁸ Там само, арк. 8.

¹⁹ Протоколи засідань Бюро наукової ради Центру, 1971 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 3, арк. 2.

²⁰ Ігор Мриглюд, «Життя у праці та науковому пошуку. (До 90-річчя академіка НАН України І. Р. Юхновського),» *Вісник НАН України* 9 (2015): 90.

²¹ *Академічні установи Західного наукового центру*, 141.

²² Там само, 142.

вченого розвивалися такі напрями досліджень як теорія розчинів електролітів, фізика квантових багаточастинкових систем, теорія фазових переходів і критичних явищ. У 1982 р. Ігор Рафаїлович став дійсним членом Академії Наук УРСР за спеціальністю “теоретична фізика”²³, а вже через чотири роки за цикл робіт “Математичні методи дослідження систем із спонтанно порушеною симетрією” вченому (спільно з П. М. Боголюбовим та С. М. Пелетминським) присуджено академічну премію ім. М. Крилова²⁴.

Останні десять років ХХ століття виявилися складним перехідним періодом для новоствореної української держави, й особливо для наукових інституцій. Після смерті академіка Я. Підстригача, головою Центру було призначено І. Юхновського²⁵.

Восени 1990 р. на засіданні Бюро І. Юхновський виступив із промовою, в якій окреслив свою візію роботи наукового Центру як потужного науково-кординаційного осередку молодій суверенній державі²⁶. Для розширення можливостей очолюваної ним структури, академік наголоував на необхідності отримання статусу юридичної особи²⁷, що мало покращити механізми взаємозв'язку фундаментальних наукових досліджень із потребами розвитку економіки України²⁸.

Новими заступниками голови ЗНЦ стали член-кореспондент АН УРСР Я. Ісаєвич, кандидат фізико-математичних наук С. Коцур²⁹ і академік В. Панасюк (який вже мав досвід подібної роботи), обов'язки вченого секретаря було покладено на кандидата фізико-математичних наук Я. Іванківа³⁰. На шляху до реалізації масштабних планів керівництво Центру зіткнулося з проблемами фінансування, що вело до негативних змін у структурі науково-дослідних інститутів, спричинило відтік наукових кадрів, зокрема, їх виїзд за кордон.

Для збереження престижності статусу науковця, було необхідно знайти нові підходи у фінансовому і ресурсному забезпеченні діяльності Центру³¹. Одним із таких рішень стало запровадження іменних стипендій для молодих науковців. Зокрема, у честь дня народження Степана Гжицького, ЗНЦ оголосив конкурс

²³ Мриглод, “Життя у праці та науковому пошуку,” 90.

²⁴ “До 80-річчя академіка НАН України І. Р. Юхновського,” *Вісник НАН України* 9 (2005): 65.

²⁵ Постанови Президії АН України з питань основної діяльності центру, 1991 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 51, арк. 44.

²⁶ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1990 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 149, арк. 9.

²⁷ Там само, арк. 10.

²⁸ Там само, арк. 12.

²⁹ Постанови Президії АН України з питань основної діяльності центру, 1991 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 51, арк. 43.

³⁰ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1990 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 149, арк. 9.

³¹ *Наука західного регіону України*, 12.

на здобуття чотирьох премій (розміром 100 доларів) за кращі роботи в галузі природничих, технічних і гуманітарних наук³².

Поставлена мета здобуття статусу юридичної особи була досягнута за два роки після її озвучення (листопад 1992 р.), що дало Центру певну фінансову незалежність (самостійний баланс, рахунки у банках, власні реквізити)³³. З 1 січня 1993 р. на рахунок Центру щоквартально мало поступати 3,8 млн карбованців³⁴. Проте з 1995 р. ця сума скоротилася вдвічі й транзакції відбувалися нерегулярно, що змушувало І. Юхновського звертатися про допомогу до тодішнього Президента України Л. Кучми³⁵. Згідно зі статутом, Центр отримав право розпоряджатися власними коштами для фінансового заохочення працівників і молодих науковців, обладнання приміщень, що знаходилися на балансі ЗНЦ, брати участь в діяльності акціонерних товариств, банків, консорціумів, фондів та інших господарсько-економічних формувань. Для виконання своїх завдань Центр міг укладати угоди з державними і громадськими організаціями, фірмами, підприємствами, а також створювати спільно з ними додаткові структурні підрозділи, які б відповідали діяльності ЗНЦ³⁶. Виконавчим директором став заступник І. Юхновського кандидат фізико-математичних наук С. Коцур³⁷.

Не дивлячись на велику завантаженість І. Юхновського в організації діяльності ЗНЦ, робота над дослідженнями у Відділенні статистичної фізики не припинялася, а навпаки набула більших масштабів. У вересні 1990 р. на його базі було створено Інститут фізики конденсованих систем (ІФКС), що став першою академічною установою з фундаментальних досліджень із фізики на Західній Україні. Одночасно було засновано п'ять нових відділів і три лабораторії. З часу створення Інституту і до травня 2006 р. його незмінним директором залишався академік І. Юхновський³⁸. З 1991 р. ІФКС отримав статус базової установи Центру. Його працівники були задіяні в розробках проектів міжнародного значення, зокрема було організовано співпрацю з Технічними університетами Відня та Лінца³⁹.

³² Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1993 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 165, арк. 28.

³³ Постанови діяльності АН України з питань основної діяльності центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 157, арк. 18.

³⁴ Постанови діяльності АН України з питань основної діяльності центру, 1993 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 162, арк. 16.

³⁵ Листування з Президією АН України про виконання доручень та організацію наукових досліджень, 1995 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 194, арк. 7.

³⁶ Реєстроване свідоцтво та затверджений статут Центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 158, арк. 4–5.

³⁷ Постанови діяльності АН України з питань основної діяльності центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 157, арк. 18.

³⁸ *Академічні установи Західного наукового центру*, 141.

³⁹ *Наука західного регіону України (1990-2010)*, 13.

Інститут займався вивченням фізико-хімічних властивостей і стану паливомісних матеріалів в об'єкті “Укриття” Чорнобильської АЕС та їх змін у часі, що дозволило виявити основні чинники, необхідні при довготривалій експлуатації об'єкту⁴⁰. У 1996 р. за сприяння Голови ЗНЦ відбулася Міжнародна конференція з проблем, пов'язаних з аварією на Чорнобильській АЕС⁴¹. З 1993 р. ІФКС започаткував видавництво фахового наукового журналу “Condensed Matter Physics”, головою редколегії якого був Ігор Рафаїлович⁴².

Серед основних здобутків Інституту – низка нових ефективних методів статистичної фізики, зокрема, метод колективних змінних, статистична теорія іонно-молекулярних систем, квантова теорія сильноскорельованих електронних, протонних та спінових систем, оригінальні методи нерівноважної статистичної фізики. З середини 1990-х років в ІФКС НАН України почав активно розвиватись новий напрямок у статистичній фізиці – комп'ютерне моделювання рівноважних і динамічних властивостей рідин, полідисперсних систем, кристалів та стекел, біологічних систем⁴³.

Згодом комп'ютеризація науково-дослідних інститутів й використання новітніх технологій стали пріоритетними завданнями Центру. Оскільки забезпечити себе самотужки необхідним обладнанням було важко через хронічну нестачу коштів в бюджеті структури⁴⁴, керівництво Центру надсилало запити в Комітет з науки і техніки при Кабінеті міністрів України про фінансування різних проектів⁴⁵. У 1997 р. було проведено робочу зустріч і підписано протокол про наміри між ЗНЦ і МОН України, з одного боку, та представництвом Південнокорейського концерну “Samsung”, з другого, стосовно співробітництва в науково-технічній сфері⁴⁶.

Завдяки І. Юхновському при ІФКС було створено науково-телекомунікаційний центр “Українська академічна і дослідницька мережа”, що став на той час одним з найпотужніших інтернет-провайдерів в цих областях⁴⁷. У лютому 1993 р. здійснено перше в Україні підключення до глобального Інтернету некомутованими лініями зв'язку, а в 1995 р. в Інституті створено окрему лабораторію інформаційних технологій та комп'ютерних мереж⁴⁸. Інновація такого масштабу стала запорукою й основою розширення контактів українських

⁴⁰ Академічні установи Західного наукового центру, 145.

⁴¹ Матеріали про діяльність центру, 1996 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 213, арк. 13.

⁴² “До 80-річчя академіка НАН України І. Р. Юхновського,” 66.

⁴³ Академічні установи Західного наукового центру, 141.

⁴⁴ Постанови діяльності АН України з питань основної діяльності центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 157, арк. 1.

⁴⁵ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 161, арк. 3.

⁴⁶ Звіт про науково-організаційну діяльність Центру, 1997 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 233, арк. 3.

⁴⁷ Наука західного регіону України, 13.

⁴⁸ Академічні установи Західного наукового центру, 144.

науковців з їх зарубіжними колегами⁴⁹. Зокрема, одним із прикладів такої співпраці була реалізація спільних програм з Інститутом теоретичної фізики університету Лінца й розробка проекту “Мікроекономічна теорія динамічних властивостей магнітних флюїдів”⁵⁰.

Наймасштабнішою була співпраця ЗНЦ з австрійськими інституціями. У липні 1992 р. за підтримки урядів обох держав при ЗНЦ розпочала свою роботу Львівська філія Австрійського інституту Східної та Південно-Східної Європи, співкерівником якої з української сторони виступав кандидат технічних наук Роман Крип’якевич⁵¹. Трохи пізніше, у вересні того ж року, створено Українсько-австрійський науковий центр АН України⁵². Ця співпраця дала змогу українським студентам й науковцям отримати безкоштовне навчання та стажування в Австрії, а також можливість участі у міжнародних літніх школах. Серед професорів відбувався обмін для читання лекцій у навчальних і наукових закладах обох країн, зокрема, в університетах Львова, Івано-Франківська та Чернівців, в кількох містах були відкриті австрійські бібліотеки. Спільними зусиллями організовувалися наукові заходи (конференції, семінари, симпозіуми), виконувалися наукові проекти⁵³, для кращої реалізації яких, Австрійський інститут запровадив стипендії для працівників ЗНЦ⁵⁴.

Результатом міждержавної наукової співпраці стали спільні дослідження українськими й австрійськими установами сільськогосподарського профілю у руслі реформування українського сільського господарства. Проект економічної реформи на селі розробляв і курував сам І. Юхновський. У своєму листі до президента АН України, академіка Бориса Патона він зазначав про необхідність створення земельної реєстраційної системи для проведення оцінки й роздержавлення землі. Керівник ЗНЦ запропонував здійснити комплекс робіт, що б включав створення топографічних карт із розмежованими зонами власності, бонітування земель та складання карт ґрунтів, введення даних в єдиний комп’ютеризований земельний банк інформації. Крім того, І. Юхновський вбачав актуальними завданнями для західного регіону розробити збалансовані корми для господарських тварин. Всі ці пропозиції були оприлюднені в доповіді на українсько-австрійському робочому семінарі “*Перспективи розвитку українського сільського господарства в світлі австрійського досвіду*”⁵⁵.

⁴⁹ *Наука західного регіону України*, 13.

⁵⁰ Звіт про науково-організаційну діяльність Центру, 1994 р., Архів ЗНЦ ф. 1, оп. 1, спр. 180, арк. 7.

⁵¹ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 157, арк. 18.

⁵² Накази Голови центру, 1992 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 159, арк. 1–2.

⁵³ *Наука західного регіону України*, 13.

⁵⁴ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1993 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 165, арк. 11.

⁵⁵ Листування з Президією АН України про виконання доручень та організацію наукових досліджень, 1993 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 164, арк. 13.

Також науковець був ініціатором запровадження тимчасового натурального податку на землю, який визначався від об'єктивних особливостей земельної ділянки й не залежав від способу господарювання на ній. Отримані кошти централізовано б відправлялися на стабілізацію економічної ситуації України. Всі пропозиції було викладено в проекті Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про плату за землю”⁵⁶.

У результаті напрацьованих матеріалів 23–27 вересня 1996 р. у Львові пройшов міжнародний симпозіум на тему: “Україна-Австрія. Сільське господарство: наука і практика”. Ідея проведення цього заходу знайшла підтримку серед наукових, урядових і ділових кіл обох країн. Особливістю симпозіуму стала можливість ділових контактів з найбільшими фірмами Європи та світу, штаб-квартири яких знаходилися в Австрії⁵⁷. Одночасно з цим заходом проходила виставка сільськогосподарської техніки, куди з метою обміну досвідом були запрошені австрійські господарі-практики⁵⁸. Окрім австрійських фірм, що демонстрували своє обладнання, до участі були залучені німецькі спеціалісти. Зокрема, І. Юхновський встановив контакти з Клаусом Крумреєм, комерційним директором Міжнародної біржі використаних машин і обладнання в Карлсруе (Німеччина), пропонуючи співпрацю з Львівським ВО “Львівхімсільгоспмаш”⁵⁹.

Унаслідок підписання угоди між виконавчими комітетами Львівської та Харківської областей у 1995 р. І. Юхновський звернувся до керівників наукових інституцій з проханням організації співробітництва між областями. Зокрема, свої пропозиції щодо її реалізації висловили працівники Львівського відділення Інституту літературознавства ім. Т. Шевченка⁶⁰, Львівського медичного Інституту⁶¹, Львівської державної бібліотеки ім. В. Стефаника⁶², Інституту Фізики конденсованих систем⁶³, Інституту прикладних проблем механіки та математики ім. Я. Підстригача⁶⁴.

Академік І. Юхновський велике значення приділяв пріоритетності екологічної безпеки, необхідності дотримання екологічних стандартів охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів. Для комплексного діагностування й вирішення екологічних проблем він звернувся до Польської Академії Наук (ПАН) з пропозицією спільних досліджень у цій галузі⁶⁵. На основі

⁵⁶ Звіт про науково-організаційну діяльність Центру, 1994 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 182, арк. 1–2.

⁵⁷ Матеріали міжнародного симпозіуму “Україна-Австрія. Сільське господарство: наука і практика”, 1996 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 215, арк. 1.

⁵⁸ Матеріали про співробітництво з зарубіжними установами та ученими, 1996 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 216, арк. 4.

⁵⁹ Там само, арк. 1.

⁶⁰ Інформація про діяльність Центру, 1995 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 195, арк. 2.

⁶¹ Там само, арк. 4.

⁶² Там само, арк. 6.

⁶³ Там само, 10.

⁶⁴ Там само, 12.

переговорів були узгоджені умови співпраці в Бескидах⁶⁶, де в планах обох сторін було будівництво Міжнародного екологічного Інституту в Західних Бескидах і його філії в Україні. Проте, реалізація подібного проекту передбачала залучення великих коштів, що на той час складало значні труднощі. У цій ситуації було прийнято рішення про відкриття структурного підрозділу з подібними повноваженнями при Інституті екології Карпат⁶⁷.

Спільні дослідження з нашими західними сусідами привели до підписання в 1997 р. угоди з Краківським відділенням ПАН⁶⁸. У травні цього ж року було укладено договір між ЗНЦ і МОН України, західним відділенням “Всесвітньої лабораторії” і Американським Корпусом Миру про співпрацю у сфері екології та надання добровольця Корпусу у західний регіон України для розробки екологічних програм⁶⁹. У квітні 1998 р. підписано договір між ЗНЦ і Люблінським відділенням ПАН, внаслідок реалізації якої опрацьовано тематику спільних наукових досліджень, налагоджено зв'язки між окремими академічними та вищими навчальними закладами України та Польщі⁷⁰.

У липні 1998 р. відбулася зустріч І. Юхновського з представниками держадміністрацій та інших організацій з питань створення технопарку “Науково-індустріальний парк”. Ігор Рафаїлович, окрім ЗНЦ, представляв на зустрічі Фонд підтримки науки, і як його керівник, виступав з ініціативою створення технопарку в м. Яворів, орієнтуючись на досвід Тайваню. У цей період було підписано установчий договір⁷¹ і розроблено проект технопарку “Яворів” на теоретичному рівні, що склало основу для його реалізації в 2007 р⁷².

Напружена одночасна громадсько-політична і законотворча діяльність І. Юхновського як народного депутата України, зумовила його рішення у жовтні 1998 р. оголосити про намір залишити посаду голови Центру й повністю зосередитись на політичній діяльності та роботі в Раді з економіки. Постановою Президії НАН України та МОН України від грудня 1998 р. Головою ЗНЦ було призначено Мар'яна Долішнього⁷³.

⁶⁵ Матеріали про співробітництво з зарубіжними установами та ученими, 1994 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 183, арк. 2.

⁶⁶ Там само, 4.

⁶⁷ Там само, 11.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Звіт про науково-організаційну діяльність Центру, 1997 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 233, арк. 3.

⁷⁰ *Наука західного регіону України*, 13.

⁷¹ Протоколи засідань Бюро наукової ради центру, 1998 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 252, арк. 9.

⁷² Інна Уханова, *Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні* (Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012), 91.

⁷³ Постанови Президії АН України з питань основної діяльності центру, 1998 р., Архів ЗНЦ, ф. 1, оп. 1, спр. 162, арк. 44.

Отже, керівництво Західним Науковим Центром академіком І. Юхновським припало на важкий період становлення української державності, у який все суспільство зіткнулося з непростими викликами. Не стала виключенням і діяльність наукових установ, що шляхом запровадження інновацій мали вплинути на зміцнення економічної стабільності молодій державі. Підсумком діяльності Центру в 1990-х роках було не лише збереження у західному регіоні країни відомих наукових шкіл, але й ініціювання та організація нових академічних науково-дослідних інституцій та вищих навчальних закладів; налагодження контактів між вченими та реалізація науково-практичних проєктів на міжнародному рівні.

Недостатнє фінансування на початковому етапі незалежності унеможливило, або ж значно зменшувало масштаби запланованих проєктів. Проте, науковцям вдалося забезпечувати комплексні дослідження і регіональних, і державних проблем, організувати поетапне впровадження перспективних наукових розробок у реальну економіку. Завдяки компетентності І. Юхновського не лише в наукових, але й в суспільно-політичних процесах, ЗНЦ закріпив свої позиції як основна організаційна і координаційна структура регіональної науково-технічної та інноваційної системи регіону.

ACADEMIC IHOR YUKHNOVSKIY AS A HEAD OF WESTERN SCIENTIFIC CENTER (1990–1998)

Petro DATSKIV

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Mykhailo Hrushevskyi Chair of Contemporary History of Ukraine,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

The main thesis of this article is that with the help of academician I. Yukhnovskiy as the head of the Western Science Center under NAS and MES of Ukraine during the difficult period of the state's formation in the 1990's, the work of academic institutions in the western region of the country was held at a high level. Due to organizational skills and great scientific and socio-political experience of the scholar, it was possible to develop the regional potential of scientific research, to develop projects of a state scale and to attract qualified specialists from other countries to their implementation, despite the financial difficulties of those times.

The source basis for the writing of the article is composed of the documents stored in the Archive of the Western Science Center under NAS and MES of Ukraine. Those materials made it possible to find out the personal contribution of I. Yukhnovskiy to the work of the Western Scientific Center, to investigate his efforts made to develop science in the western region. The study of the records of the meetings of the Bureau of the Western Scientific Center made it possible to follow the planning and implementation of scientific events, the organization of research and the creation of new structural elements of the NAS of Ukraine. The analysis of these and other documents allowed to conclude that the scientific research of the Western Scientific Center was in line with the needs of the regional economy and was accompanied by the introduction of innovations into the industry and the agrarian sector of the state.

In 1990, I. Yukhnovskiy, who held leading positions in this structure from the beginning of its foundation, headed one of the five centers of the NAS of Ukraine. The main priorities for the scientist were the cooperation with other countries, the exchange of experience and the attraction of scientists to international projects. In 1992, thanks to the head of the Center, the agreement on scientific and technical cooperation with Austria was signed, and it was giving fruitful results throughout the period of leadership of I. Yukhnovskiy.

The lack of funding has often prevented the implementation of large-scale plans of scientific research. In 1992, in order to change the economic situation and expand the capacity of research and development institutions, the Center received the status of a legal entity. Toward preserving the prestige of the profession of a scientist, I. Yukhnovskiy initiated a series of scholarships and awards for young scientists. He personally supported and encouraged the involvement of students in research work.

The period of leadership of I. Yukhnovskiy became the time of computerization of the Center and the introduction of Internet technologies in scientific research. Thanks to the academician, at the Institute for the Condensed Matter Physics, a scientific and telecommunication center “Ukrainian Academic and Research Network” was created, and it became one of the most powerful Internet providers in the western region of Ukraine. In February 1993, the first connection to global network Internet via dial-up link was made in Ukraine, and in 1995, in the Institute a separate Laboratory of information technology and computer networks was created. Innovation of such magnitude became a pledge and basis for expanding the contacts of Ukrainian scholars with their foreign counterparts. In 1997, a working meeting was held and a protocol about intentions to cooperate in the scientific and technical sphere between the Western Scientific Center and the Ministry of Education and Science of Ukraine, on the one hand, and the South Korean concern “Samsung”, on the other, was signed.

I. Yukhnovskiy's tense social and political and lawmaking work as a people's deputy of Ukraine led to his decision to abandon the position of the Head of the Center and to focus his efforts on the political sphere and the work at the Council of the Economy of Ukraine.

The activities of I. Yukhnovskiy played an important role for the scientific environment of not only the region, but also the entire state. Characteristic features of the period of his leadership were the expansion of the range of opportunities for the scientists by signing agreements with foreign states, supporting of the existing research and development institutions and opening of the new ones, and implementation of advanced technologies into the work of the institutions of the Western Scientific Center. In addition, an important feature was the clear coordination of the interaction of scientific and educational institutions with economic objects that consequently produced a positive result for the economic processes in the western region.

Keywords: Ihor Yukhnovskiy, Western Science Center under NAS and MES of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, theoretical physics, science and education.

REFERENCES

- Ukhanova, Inna. *Rozvytok ta funktsionuvannia tekhnoparkiv: svitovyi dosvid ta spetsyfika v Ukraini*. Odesa: Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, 2012. (in Ukrainian).
- Shpak, Anatolii ta Oksana Yurkova. “Natsionalna akademiia nauk Ukrainy”. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Red. Valerii Smolii. Kyiv: Naukova dumka, 2010, t. 7. 244–262. (in Ukrainian).
- Akademichni ustanovy Zakhidnoho naukovooho tsentru NAN Ukrainy i MON Ukrainy*. Red. Zinovii Nazarchuk i Oleh Zyniuk. Lviv: Pais, 2008. (in Ukrainian).
- Verstiuk, Vladyslav. “Yukhnovskiy Ihor Rafailovych”. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Red. Valerii Smolii. Kyiv: Naukova dumka, 2013, t. 10. 710–711. (in Ukrainian).
- Nauka zakhidnoho rehionu Ukrainy (1990–2010)*. Red. Zinovii Nazarchuk i Oleh Zyniuk. Lviv: Pais, 2011. (in Ukrainian).

- “Do 80-richchia akademika NAN Ukrainy I. R. Yukhnovskoho.” *Visnyk NAN Ukrainy* 9 (2005): 65–68. (in Ukrainian).
- Mryhlod, Ihor. “Zhyttia u pratsi ta naukovomu poshuku. (Do 90-richchia akademika NAN Ukrainy I. R. Yukhnovskoho).” *Visnyk NAN Ukrainy* 9 (2015): 88–93. (in Ukrainian).
- Svidzynskyi, Anatolii. “Mykola Mykolaiovych Boholiubov, yakym ya yoho bachyv i rozumiv.” Den. 26 serpnia 2009. Dostup otrymano 29 kvitnia 2018. <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mikola-mikolayovich-bogolyubov-yakim-ya-yogo-bachiv-i-rozumiv-0>. (in Ukrainian).
- Postanovy Prezydii Akademii nauk URSR. 1971. Arkhiv Zakhidnoho Naukovoho Tsentru NAN Ukrainy ta MON Ukrainy (dali). Fond 1, opys 1, sprava 1. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1971. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 3. (in Ukrainian).
- Materialy pro diialnist tsentru. 1971. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 3b. (in Ukrainian).
- Postanovy Prezydii AN Ukrainy z pytan osnovnoi diialnosti tsentru. 1991. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 51. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1990. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 149. (in Ukrainian).
- Postanovy Prezydii AN Ukrainy z pytan osnovnoi diialnosti tsentru. 1992. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 157. (in Ukrainian).
- Reiestrovane svidotstvo ta zatverdzhenni statutu Tsentru. 1992. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 158. (in Ukrainian).
- Nakazy Holovy tsentru. 1992. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 159. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1992. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 162. (in Ukrainian).
- Postanovy Prezydii AN Ukrainy z pytan osnovnoi diialnosti tsentru. 1993. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 163. (in Ukrainian).
- Lystuvannia z Prezydii AN Ukrainy pro vykonannia doruchen ta orhanizatsiiu naukovykh doslidzhen. 1993. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 164. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1993. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 165. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1994. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 180. (in Ukrainian).
- Zvit pro naukovo-orhanizatsiinu diialnist Tsentru. 1994. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 182. (in Ukrainian).
- Materialy pro spivrobitnytstvo z zarubizhnymy ustanovamy ta uchenymy. 1994. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 183. (in Ukrainian).
- Lystuvannia z Prezydii AN Ukrainy pro vykonannia doruchen ta orhanizatsiiu naukovykh doslidzhen. 1995. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 194. (in Ukrainian).
- Informatsiia pro diialnist Tsentru. 1995. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 195. (in Ukrainian).
- Lystuvannia z Prezydii AN Ukrainy pro vykonannia doruchen ta orhanizatsiiu naukovykh doslidzhen. 1996. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 209. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1996. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 210. (in Ukrainian).
- Materialy pro diialnist tsentru. 1996. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 213. (in Ukrainian).
- Materialy mizhnarodnoho sympoziumu “Ukraina-Avstriia. Silske hospodarstvo: nauka i praktyka”. 1996. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 215. (in Ukrainian).

- Materialy pro spivrobotnytstvo z zarubizhnymy ustanovamy ta uchenymy. 1996. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 216. (in Ukrainian).
- Zvit pro naukovo-orhanizatsiinu diialnist Tsentru. 1997. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 233. (in Ukrainian).
- Materialy pro spivrobotnytstvo z zarubizhnymy ustanovamy ta uchenymy. 1997, Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 234. (in Ukrainian).
- Postanovy Prezydii AN Ukrainy z pytan osnovnoi diialnosti tsentru. 1998. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 247. (in Ukrainian).
- Protokoly zasidan Biuro naukovoï rady Tsentru. 1998. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 252. (in Ukrainian).
- Materialy pro diialnist tsentru. 1998. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 253.
- Zvit pro naukovo-orhanizatsiinu diialnist Tsentru. 1998. Arkhiv ZNTs. Fond 1, opys 1, sprava 255. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії: 15 вересня 2017 р.

Прийнята до друку: 19 грудня 2017 р.